

УДК 316.344.3

АКАДЕМІЧНА НЕРІВНІСТЬ: ПРОЯВИ, ФАКТОРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПОЯСНЕННЯ

Чікішев Нікіта Дмитрович – аспірант соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61144, Україна, e-mail: n.d.chikishev@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0694-7399>

Chikishev Nikita – PhD Student School of Sociology V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody sq., Kharkiv, 61144, Ukraine, e-mail: n.d.chikishev@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0694-7399>

У статті аналізується феномен академічної нерівності в умовах глобалізації. Розглянуто передумови виникнення сучасних форм нерівностей в освіті та науці. Окремо розглянуто аспект декларативності офіційного освітнього дискурсу, що відображається у протиріччі між артикульованими пріоритетами і реальністю. Крім цього, відзначено, що офіційному освітньому дискурсу притаманне апологетичне висвітлення тематики рейтингів, що проявляється в спробах їх натуралізації. Схарактеризований евристичний потенціал світ-системного підходу в рамках дослідження проблематики академічного капіталізму. Здійснено аналіз ключових положень концепцій Ф. Броделя, І. Валлерстайна та А. Г. Франка, обґрунтовано їхнє застосування при вивченні відносин нерівності у сфері освіти. Розглянуто основні теоретичні концепти «нерівномірного» розвитку територій, проведено порівняльний аналіз концепцій, запропонована авторська схема дослідження академічної нерівності в умовах глобалізації, заснована на синтезі концепцій світ-системного аналізу та капітального аналізу П. Бурдьє. Проаналізовано роль рейтингів успішності університетів у процесах конструювання академічної нерівності. Наведено авторські визначення понять «академічна нерівність», «конструювання нерівностей» і «академічний капіталізм». Обґрунтовано взаємозв'язок комодифікаційних процесів в освіті та науці із глобалізаційними процесами. Виявлено характерні особливості конструювання академічної нерівності в сучасних умовах. Сформульовано висновки, щодо двоїстої структури академічної нерівності. Зазначені подальші перспективи розробки обраної проблематики в контексті вивчення трансформації інституту освіти.

Ключові слова: академічна нерівність, академічний капіталізм, глобалізація, неолібералізм, світ-система.

The article deals with the study of academic inequality in the context of globalization. The prerequisites for the appearance of modern forms of inequality in education and science are considered. The aspect of the declarativity of official educational discourse is analyzed. It is reflected in the contradiction between articulated priorities and reality. In addition, it is noted that the official educational discourse is inherent in an apologetic reflection of the topics of rankings, which is displayed in attempts to naturalize them. The heuristic potential of the world-system approach is characterized in the framework of the study of the problems of academic capitalism. An analysis of the key concepts of the concepts of F. Braudel, I. Wallerstein and A. G. Frank is carried out, and a substantiation of their applicability for studying the relations of inequality in the sphere of education is given. The main theoretical concepts of "uneven" development of territories are considered, a comparative analysis of concepts is carried out and the author's scheme based on the synthesis of concepts of the world of system analysis and capital analysis by P. Bourdieu is proposed. The author's definitions of the concepts "academic inequality", "construction of inequalities" and "academic capitalism" are provided. The role of university rankings in the processes of constructing academic inequality is analyzed. The interrelation of the commodification processes in education and science with globalization processes is grounded. The specific features of constructing academic inequality in modern conditions are revealed. The conclusion about the dual structure of academic inequality is formulated. Further prospects for the development of the topic in the context of studying the transformation of the institute of education are indicated.

Keywords: academic inequality, academic capitalism, globalization, neoliberalism, the world-system.

Дослідження різноманітних форм нерівностей є важливою частиною комплексу питань, якими опікуються сучасні соціологи. Вивченням нерівностей у різні часи і в рамках різних підходів займалися такі вчені, як М. Буравой, П. Бурдьє, Р. Ленуар, Р. Мертон, П. Сорокін та інші. Відповідно, виникли різні трактування ролі академічної спільноти у формуванні та відтворенні нерівностей у науковій та освітній сферах. Зокрема, конструюванню нерівностей сприяє застосування рейтингових методик. Так, проблематиці застосування міжнародних та національних рейтингів університетів присвячені роботи таких авторів, як П. Гібс (досліджує маркетизацію освіти); К. Большман та С. Амслер (аналізують трансформації освіти в умовах глобалізації); В. Н. Еспеланд та М. Заудер (акцентують дослідницьку увагу на інтеріоризації

рейтингових методик академічною спільнотою); Л. Ваквант та С. Мергінсон (досліджують особливості дискурсу рейтингів університетів); В. Буріс (досліджує валідності індикаторів рейтингів методик).

Актуальність вивчення академічної нерівності та засобів її конструювання зумовлена нерозривним (хоча й дискусійним за характером) зв'язком соціальної стратифікації з освітою і наукою. *Проблемна ситуація*, що зумовлює необхідність проведення аналізу, полягає у протиріччі між декларованим в офіційному освітньому дискурсі пріоритетом академічної незалежності і свободи та наявними процесами загальної стандартизації, уніфікації, універсалізації; це проявляється, поміж іншим, і в застосуванні рейтингів методик в освіті (дане явище вже отримало назву «гарвардизація» за аналогією з «макдональдизацією», що її описував Дж. Рітцер) [1]. Крім того, використання рейтингів систем оцінювання артикулюється науковим та освітнім істеблішментом як природна і безальтернативна реальність (подібно до капіталізму в неоліберальній риторичі).

Незважаючи на обґрунтовану критику і протести (причому не тільки «академічних аутсайдерів», а й провідних університетів: згадаймо, зокрема, бойкот рейтингової системи оцінювання Університетом ім. Фрідріха Шиллера та установами, що приєдналися до нього пізніше) [2], рейтинги залишаються визнаним академічним істеблішментом критерієм якості наукових результатів, і ми стикаємося з «ефектом Матфея», що описаний Р. Мертоном. Серед наслідків застосування рейтингів методів слід виокремити: гомогенізацію освітніх програм; переорієнтацію ЗВО виключно на такі види діяльності, що впливають на показники рейтингів; втрату академічної свободи; гонитву за кількісними і формальними, а не змістовними результатами. Вищеописані передумови створюють підґрунтя для формування нерівностей в освітньому середовищі. Рейтингові системи оцінювання якості освіти, навчання або наукової діяльності є прикладом проникнення ринкової логіки в освіту, що спонукає людину все оцінювати в термінах бренду і престижу та веде до формування особливої нерівності: поділу ЗВО на престижні і непрестижні. Потрапляння до рейтингів, з одного боку, дійсно, може бути показником досягнення, а з іншого боку, це не більш, ніж «входження» в логіку рейтингового економічного простору, де сам по собі рейтинг не фіксує досягнення, рейтинг фіксує лише положення.

Звернувшись до теоретичних пояснень явищ, що згадані вище, ми дійшли висновку, щодо доцільності застосування напрацювань неомарксистських теорій (зокрема теорій світ-системного аналізу). Це зумовлено декількома причинами: по-перше, нерівність змістилась від опозиції «буржуазія-пролетаріат» у бік опозиції «ядро-периферія», по-друге, як зазначає Г. Маркузе, завдяки технічному прогресу можливе створення форм влади і життя, які примирюють протиборчі класи, що, у свою чергу, гальмує соціальні зміни. Крім економічних кроків держави, що знижують потенціал протесту експлуатованих класів, використовуються й ідеологічні методи впливу, що транслюються за допомогою ЗМІ [3, с. 63].

За сучасних умов знову актуалізується вчення про гегемонію А. Грамші, теоретичні напрацювання якого використовуються безпосередньо в теоріях світ-системного аналізу. Крім аналізу та узагальнення теоретико-методологічних засад вивчення нерівностей такими теоретиками світ-системного підходу, як Ф. Бродель, І. Валлерстайн та А.Г. Франк, ми здійснили синтетичне поєднання їхніх напрацювань із капітальним аналізом П. Бурдьє. Такий вибір не є випадковим і зумовлений тим, що, хоча підходи теоретиків світ-системного аналізу і поєднані неомарксистським напрямом, але мають істотні відмінності; синтетичне ж поєднання теоретичних напрацювань авторів з оглядом на багатовимірність форм капіталу, що задіяні в полі науки та освіти, надало нам можливість застосувати світ-системний підхід для аналізу проявів академічного капіталізму, зокрема академічної нерівності як одного з його атрибутів.

Нерівність у цьому контексті проявляється в тому, що представники «периферії» змушені працювати в рамках вже створених «ядром» парадигм, оскільки створення нових парадигм доступне лише «ядру». Представникам «периферії» доводиться в основному цитувати «мейнстрім», переймаючи його концепції, коло актуальних наукових проблем і стандартів, через що «мейнстрім» ефективніше відтворюється в освіті [4]. Внаслідок цього розподіл позицій в полі практично не змінюється, а наука зі сфери пошуку істини і нового знання перетворюється в одну із сфер насадження колоніальної системи і експлуатації. Таким чином, академічна нерівність є лише частиною системного комплексу проблем, що породжуються глобалізацією. Відповідно, *метою* цієї статті є виявлення факторів актуалізації, проявів та можливих теоретичних пояснень академічної нерівності.

Реалізуючи цю мету, перш за все визначимо основні поняття нашого дослідження.

Наше головне поняття – «академічна нерівність», ми визначаємо як асиметричність доступу до ресурсів між університетами, що належать до «ядра» і «периферії» світ-системи (зокрема кількість та якість абітурієнтів, привабливість для інвестицій, навчальної та наукової співпраці).

Поняттям «конструювання нерівності» визначаються процеси встановлення залежності «академічної периферії» від «академічного ядра» в глобальній світ-системі та легітимацію цих процесів.

«Академічний капіталізм» – це дії, спрямовані на подолання конкуренції та встановлення монополії в умовах сучасної комерціалізованої та інтернаціоналізованої системи освіти, що передбачає встановлення системи нерівноцінного обміну між «ядром» та «периферією». Капітал у даному визначенні

має два виміри: економічний (оскільки освіта розглядається як послуга) та науковий, володіння яким зумовлює право на встановлення наукової істини.

Аналізуючи феномен академічного капіталізму, треба брати до уваги, що, всупереч, неоліберальним теоріям капіталізм і вільний ринок не тотожні, оскільки капіталістична система прагне до монополізації, що не притаманно вільному ринку. В умовах монополії стає можливим нав'язування периферії нееквівалентного обміну (експлуатації) і одержання надприбутку. У зв'язку із вищезгаданими особливостями монополізації, культивування безробіття та інфляції на «периферії» життєво необхідні капіталізму, оскільки це сприяє його централізації. Відбувається це через монополізацію галузей, які потребують висококваліфікованої робочої сили, високої оплати праці і великих капіталовкладень. Без занепаду «периферії» неможливо процвітання «ядра», що змушує його робити кроки для підтримки статусу-кво різними способами (економічними, військовими, ідеологічними).

Дослідження академічного капіталізму вимагає визначення стосунків нерівності у концепціях згаданих нами представників світ-системного аналізу. Базовим поняттям теорії Ф. Броделя є «світ-економіка», що є основою функціонування та розвитку капіталізму. Згідно з визначенням автора, «світ-економіка» – це цілісне, самостійне територіальне утворення, що характеризується економічною єдністю [5]. В рамках однієї системи одночасно можуть співіснувати різні суспільно-історичні формації (капіталізм, феодалізм, рабовласництво). Тобто автор відходить від традиційної послідовної схеми «рабовласницький лад – феодалізм – капіталістичний» на користь паралельної, підкреслюючи взаємозумовленість співіснування цих формацій [6, с. 98]. Це можна пояснити тим, що сама логіка устрою «світ-економіки» спирається на наявність нерівності між зонами і можливість експлуатації периферії. Як було зазначено вище, світ-економіці властива асиметрія в розвитку її зон, що зумовлена осьовим поділом праці в напрямку від серединної зони до периферійної (дана схема поділу праці була перейнята на етапі спільної роботи з І. Валлерстайном) [6, с. 107]. Всупереч поширеній тенденції, у концепції Ф. Броделя вільний ринок і капіталізм не тільки не ототожнюються, але протиставляються. Автор пояснює це існуванням «протиринку», породженням якого і є капіталізм. Поняттям «протиринок» позначається прагнення позбутися правил традиційного ринку [6, с. 55-56]. Конкретно це проявляється в прагненні капіталістичної системи до монополізації. Тут ми можемо простежити певну схожість з лєнінським «імперіалізмом», який, згідно із думкою Валлерстайна, є однією з основ ідейно-політичної конструкції лєнінізму [7]. Різниця полягає у тому, що у Ф. Броделя капіталізм вже з моменту виникнення є монополістичним [6, с. 121].

Концепція І. Валлерстайна має певні формальні збіги з концепцією Ф. Броделя, але змістовно поняття «світ-економік» у авторів відрізняються: якщо в концепції Ф. Броделя може існувати кілька «світ-економік» або «світ-економіка» з декількома центрами, то І. Валлерстайн говорить про існування в сучасності лише одного «світу-економіки» – європейського капіталістичного «світу-економіки», який зародився в XVI столітті. За схожою з концепцією Броделя схемою «світ-системи» І. Валлерстайна поділяються на зони «ядра», «напівпериферії» і «периферії». «Ядро» монополізує важливі і високотехнологічні галузі виробництва, перерозподіляє ресурси всередині системи і здійснює контроль над сферою ідеології.

Для опису ідеологічної складової історичної системи І. Валлерстайн застосовує концепт «геокультури». «Небезпечні класи», тобто соціальні групи, які становили загрозу для існування системи нерівноцінного обміну, стало можливим «приручити» завдяки геокультурі капіталістичної світ-економіки, заснованої на лібералізмі, проголосивши орієнтир на побудову «держави добробуту» [8, с. 6]. Однак даний ідеологічний конструкт був самоспростований, оскільки дотепер відсутні історичні приклади побудови егалітарної світ-системи в умовах капіталістичного «світу-економіки».

А.Г. Франк представляє такий варіант світ-системного аналізу, як «теорія залежності» (його авторську версію, що має назву «теорія розвитку нерозвиненості»). Автор здійснює новий поворот у вивченні нерівностей в рамках світ-системному аналізу, переходячи від дослідження відносин нерівноцінного обміну до дослідження нерозвиненості регіонів. Базовим поняттям концепції є поняття «світова система». За змістом це поняття прямо протилежно валлерстайнівській світ-системі. Автор наполягає на існуванні однієї-єдиної «світової системи» протягом останніх п'яти тисяч років (з одним застереженням, що до відкриття Америки вона представляла окрему систему) [9, с. 12]. Взаємовідносини нерівності автор пояснює через дихотомії «метрополія / сателіт» та «експропріація / привласнення». Напрямок «розвитку нерозвиненості» виник у період вивчення автором специфіки розвитку країн Латинської Америки (на прикладі Бразилії та Чилі). Залежність у даному випадку полягає в тому, що передумовою економічного розвитку «метрополій» в межах єдиної «світової системи» є занепад економік «сателітів», тому що відбувається «привласнення» надлишків виробництва «метрополією», тобто розвиток капіталістичної системи засновано на культивуванні нерозвиненості в окремих регіонах. Автор стверджує, що, чим слабкіше зв'язок сателіта з метрополією і чим більше він ізольований, тим вище його шанси на розвиток. Як приклад, він наводить кейси вимушеної ізоляції країн Латинської Америки в період військових криз і / або занепаду метрополій, коли стався сплеск визвольних рухів або ж була здійснена автономна індустріалізація [10].

Підходи до вивчення нерівностей в рамках світ-системного аналізу трансформувалися разом з розширенням дослідницького апарату цих підходів та появою нових теорій. Підходи Ф. Броделя і І. Валлерстайна є більш євроцентричними, ніж підхід А.Г. Франка, що є свого роду обмеженням перших двох концепцій. Наступною значущою відмінністю є те, що Ф. Бродель постулює паралельне існування капіталістичних і некапіталістичних «світ-економік», при чому останні є запорукою існування перших. І. Валлерстайн говорить виключно про існування сучасної світ-системи і заперечує паралельне існування капіталістичних і некапіталістичних форм.

Підхід А. Г. Франка є найбільш масштабним за охопленням, тому що він, по-перше, говорить про відсутність прямого зв'язку між устроєм світової системи і розвитком капіталізму, по-друге, аналізує специфіку нерівностей, не прив'язуючись виключно до розвитку європейського чи американського капіталізму. Попри відмінності розглянутих підходів, всі вони відзначають націленість капіталізму під час його поширення світом на трансформацію суспільства, що породжує нерівності та створення капіталістичного репресивного апарату.

Проаналізувавши наявні теоретичні пояснення досліджуваної проблеми, зазначимо, що світ-системні концепції мають високий евристичний потенціал і для аналізу академічної нерівності. Академічний капіталізм також прагне постійної експансії та монополізації. Капітал може трактуватися з декількох точок зору: по-перше, культурний, що об'єктивується у вигляді офіційних статусів акторів (університетів та індивідів) академічного простору, науковий капітал і економічний. Причому перші два капітали впливають на прирощення економічного. Такий синергетичний ефект пояснюється тим, що університети «ядра» є більш привабливими для студентів, високопрофесійних дослідників, інвестицій. У свою чергу, постійний приплив висококласних кадрів і фінансів дозволяє залишатися їм недосяжними в боротьбі за першість і зберігати свою монополію.

У подальшому стосунки нерівності, що виникли в межах галузі вищої освіти, акумулюються в науковому середовищі. Частково вищеописана ситуація може бути пояснена особливостями функціонування наукового поля в умовах глобалізації, що були описані П. Бурдьє. Наукове поле – це завжди простір нерівної боротьби між агентами, які мають нерівно розподілений специфічний капітал і тому є нерівними за вмінням освоювати продукти наукової праці (а в деяких випадках ще й зовнішні прибутки, серед яких – економічна або політична винагорода). У будь-якому полі з нерівною силою протиставляються домінуючі актори, що займають найвищі позиції в системі розподілу наукового капіталу, і доміновані, які є новачками і володіють науковим капіталом настільки значним, наскільки значні наукові ресурси, накопичені в полі. Це залежить від структури розподілу капіталу в полі (ступінь однорідності). Агенти або інституції, які входять у поле, можуть бути орієнтовані на два типи стратегій в залежності від позиції, яку вони займають у його структурі (а також відповідно до деяких другорядних змінних, таких як соціальна траєкторія, яка визначає величину шансів). Перший тип – надійні стратегії наслідування. Вони здатні забезпечити учасникам поля доходи в майбутній кар'єрі, але вони будуть доступні тільки тим, хто відповідає офіційному науковому ідеалу, що досягається через інновації, які не перетинають встановлені межі. Другий тип – стратегії підриву. Ці стратегії вимагають набагато більш дорогих і ризикованих вкладень та абсолютного перевизначення принципів наукової легітимності домінування. Актори, які відмовляються від намічених кар'єр, можуть перемагати домінуючих в їхній власній грі тільки за умови додаткового залучення саме наукових інвестицій. При цьому вони не можуть розраховувати на більший прибуток, у всякому разі, найближчим часом, оскільки проти них спрямована вся логіка системи.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що ідея нейтральності науки – це фікція, яка дає вченому нейтралізовану і евфемізовану і тому неймовірно символічно дієву (в силу повного невпізнання) форму домінуючого уявлення про соціальний світ [11].

Крім того, в полі науки сформувалися цілком диференційовані групи, які конкурують між собою за право нав'язувати актуальні проблеми і теми обговорення, висувачи себе на найвищі позиції наукового світу. Конкуренція між університетами, перетворена також в умову конкуренції між дослідниками (як і будь-яка інша реальна конкуренція), не враховує перешкоди економічного і наукового походження, що виникають у ході наукової конкуренції в рамках «academic market place» [12].

Академічна нерівність є сучасним феноменом, що виникає між суб'єктами поля науки в рамках однієї країни, але з плином часу і розвитком глобалізації набуває загальносвітового характеру. Ця нерівність є соціально сконструйованою і зумовленою підтримуваним домінуванням країн ядра над країнами периферії. Це підтверджується тим, що загальноновизнані рейтинги університетів та індекси цитування авторів спочатку розроблялися країнами ядра і за їхню основу були взяті особливості відповідного академічного середовища. Наслідком цього стало те, що одні суб'єкти поля науки апіорі мають позицію вище інших. Більш того, країни ядра створюють такі умови (як в самому полі науки, так і за його межами), в яких члени периферії змушені не тільки ґрунтуватися на наукових досягненнях ядра, але й користуватися ними без можливості займатися виробництвом власної науки, що веде до асиметрії у розвитку країн ядра і периферії і зміцненню нерівних позицій у полі науки. Ця нерівність постійно відтворюється тими суб'єктами поля науки, що займають нижчі позиції та повинні грати за правилами (які встановлені суб'єктами, що займають більш високі позиції), щоб піднятися вище. Але це так само

допомагає суб'єктам, які встановлюють правила, посісти більш високі позиції. У підсумку, розподіл позицій у полі практично не змінюється, а наука зі сфери пошуку істини і нового знання перетворюється на сферу насадження колоніальної системи і експлуатації.

Отже, здійснений нами аналіз дозволив встановити, що академічна нерівність є однією із комплексу проблем, породжених глобалізацією. Вона має багатофакторну зумовленість, а саме: із плином глобалізаційних процесів стала можливою експансія «ядра» за межі національних держав, міжнародні ж рейтинги університетів виступили дієвим інструментом монополізації, оскільки їхня тотальність змушує аутсайдерів залишатись в рамках системи, де вже створена певна ієрархія. Тобто, користуючись термінологією А.Г. Франка, можна сказати, що в теперішніх умовах «сателіти» майже позбавлені можливостей автономізуватись задля подолання перешкод розвитку, створених академічним капіталізмом. Збереження ж за «периферією» аутсайдерських позицій в науці та освіті прямо впливає на її економічний розвиток, що доводить взаємозумовленість прирощення різних форм капіталу. Фіксація ж нерівномірного розподілу капіталів саме за гео економічними ознаками свідчить про доцільність застосування для дослідження напрацювань саме світ-системного аналізу. Можна зробити висновок, що академічна нерівність має двоїсту природу: вона одночасно є і породженням осьового розподілу у світ-системі, і фактором його відтворення.

Подальша ж розробка теми дозволить визначити роль інституту освіти в конструюванні нерівностей на глобальному та локальному рівнях. Крім того, актуалізується питання щодо розробки альтернативних методик оцінювання ефективності роботи університетів.

Література:

1. De Maret P. Universities in the world: What for. The world class university and ranking: Aiming beyond status. 2007. P. 31-38.
2. Дерри К. Лессених Ш., Инга С. Немецкие социологи бойкотируют академический рейтинг. Глобальный диалог. 2013. №3. С. 21-22.
3. Баталов Э. Я., Никитич Л. А., Фогелер Я. Г. Поход Маркузе против марксизма. М: Мысль, 1970. 144 с.
4. Широканова А. А. Формы глобального академического неравенства в информационном обществе. Философия и социальные науки. 2013. №1. С. 61-68.
5. Дергачев В. А. Мир-экономика. Геоэкономический словарь-справочник. Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2004. 177 с.
6. Бродель Ф. Динамика капитализма. Смоленск : Полиграмма, 1993. 128 с.
7. Валлерстайн И. Ленин и ленинизм сегодня и послезавтра. AVA. 2011. URL: <https://ava.md/2011/01/21/lenin-i-leninizm-segodnya-i-poslezavtra/>.
8. Валлерстайн И. Социальная наука и коммунистическая интерлюдия или к объяснению истории современности. Полис. 1997. №2. С. 5-13.
9. Завалько Г. А. Возникновение, развитие и состояние мир-системного подхода. Общественные науки и современность. 1998. №2. 140 с.
10. Франк А. Развитие неразвитости URL: <http://www.left.ru/2005/9/frank126.phtml>.
11. Бурдьё П. Поле науки. URL: <http://bourdieu.name/content/burde-pole-nauki>.
12. Ben-David J. The Scientist's Role in Society. The Logic of Personal Knowledge. 1971. P. 117-130.

Академическое неравенство: проявления, факторы актуализации и теоретические объяснения

В статье анализируется феномен академического неравенства в условиях глобализации. Рассмотрены предпосылки возникновения современных форм неравенства в образовании и науке. Отдельно рассмотрен аспект декларативности официального образовательного дискурса, что отражается в противоречии между артикулируемыми приоритетами и реальностью. Помимо этого, отмечено, что официальному образовательному дискурсу присуще апологетическое отражение тематики рейтингов, что проявляется в попытках их натурализации. Охарактеризован эвристический потенциал мир-системного подхода в рамках исследования проблематики академического капитализма. Осуществлён анализ ключевых положений концепций Ф. Броделя, И. Валлерстайна и А. Г. Франка, обосновано их применение для изучения отношений неравенства в сфере образования. Рассмотрены основные теоретические концепты «неравномерного» развития территорий, проведен сравнительный анализ концепций, предложена авторская схема исследования академического неравенства, основанная на синтезе концепций мир-системного анализа и капитального анализа П. Бурдьё. Приведены авторские определения понятий «академическое неравенство», «конструирование неравенств» и «академический капитализм». Обоснована взаимосвязь коммодификационных процессов в образовании и науке с глобализационными процессами. Выявлены характерные особенности конструирования академического неравенства в современных условиях. Проанализирована роль рейтингов успешности университетов в процессах конструирования академического неравенства и рассмотрены последствия их внедрения. Сформулирован вывод о двойственной структуре академического неравенства. Обозначены дальнейшие перспективы разработки избранной проблематики в контексте изучения трансформации института образования.

Ключевые слова: академическое неравенство, академический капитализм, глобализация, неолиберализм, мир-система.